

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางระบบนิเวศน์ ในอดีตไทยมีวิถีการดำเนินชีวิตที่ผูกพันกับวิถีชีวิตกับธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ป่า แม่น้ำลำธาร เป็นแหล่งธรรมชาติชั้นดีที่ไม่ต้องซื้อ มนุษย์อยู่กับธรรมชาติได้อย่างสอดคล้องและสมดุล ธรรมชาติเอื้อประโยชน์ต่อมนุษย์ด้วยปัจจัยสี่ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ซึ่งสิ่งเหล่านี้หาได้จากธรรมชาติทั้งสิ้น ได้แก่ อาหารได้จากพืช สัตว์ หลายชนิดที่มีอยู่ในป่า เครื่องนุ่งห่มได้จากพืชเส้นใย ที่อยู่อาศัยได้จากลำต้นและใบของต้นไม้ และยารักษาโรคได้จากสมุนไพรที่มีอยู่ในป่าตามธรรมชาติ

ในอดีตวิทยาการความรู้ต่าง ๆ ยังไม่เจริญก้าวหน้า การรักษาพยาบาลและบุคลากรทางการแพทย์ไม่ได้กระจายทุกพื้นที่เช่นในปัจจุบัน ชาวบ้านมีวิถีชีวิตเรียบง่าย จึงได้อาศัยพืชสมุนไพรรักษาโรคในเวลาเจ็บป่วย ควบคู่ไปกับภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมายาวนาน ชาวบ้านมีความรู้ที่พืชชนิดใดเป็นพืช พืชชนิดใดเป็นยาใช้รักษาโรคภูมิปัญญาความรู้ทางการแพทย์แผนไทยเช่นนี้ ถือเป็นสมบัติหนึ่งของชาวบ้าน ที่ควรรักษาไว้ไม่ให้สูญหายไป

พืชสมุนไพรอยู่กับคนไทยมาเป็นเวลานาน แต่เมื่อการแพทย์แผนปัจจุบันเข้ามามีบทบาทในการรักษาพยาบาล พืชสมุนไพรจึงถูกละเลยผลเสียที่ตามมาคือ ประเทศต้องพึ่งพาอาศัยแผนปัจจุบันและเวชภัณฑ์มูลค่ามหาศาลจากต่างประเทศ และมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้นเพื่อลดปัญหาการขาดดุลทางการค้าเราจึงควรหันกลับมาเพิ่มความสนใจให้กับพืชสมุนไพรให้มากกว่าเดิม โดยเฉพาะในปัจจุบันกระแสดังกล่าวความต้องการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรได้เกิดขึ้นทั่วโลก ประเทศไทยมีพืชสมุนไพรที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่แล้ว หากรู้จักนำไปใช้และขยายพื้นที่เพาะปลูกก็จะเป็นการเพิ่มมูลค่าทางการส่งออกให้มากยิ่งขึ้น และยังรวมไปถึงการพัฒนาเทคโนโลยีพื้นบ้านให้ประสานการใช้เทคโนโลยี ปัจจุบันระบบสาธารณสุขมูลฐานในปี 2543 คือ การส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและการพัฒนาสมุนไพรเป็นยาแผนปัจจุบัน และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ จากสมุนไพร เพื่อนำมาใช้ประโยชน์

โดยตรงต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนทั้งในสถานบริการของรัฐ การสาธารณสุขมูลฐานและการพัฒนาสมุนไพรเพื่อการส่งออก ลำดี (2522) กล่าวว่าทรัพยากรที่มีคุณค่าอย่างพืชสมุนไพรพื้นบ้านหากนำมาศึกษาเพื่อการพัฒนาเทคนิครูปแบบการใช้ให้สะดวก ง่าย ปลอดภัยและได้ผล ก็จะเป็นหนทางหนึ่งในการลดอัตราการใช้จ่ายและเวชภัณฑ์แผนปัจจุบัน และที่สำคัญคือเป็นการส่งเสริมความรู้และการรู้จักใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรพื้นบ้านรักษาโรคต่าง ๆ ของชาวบ้านอย่างยั่งยืน ประมวล (2541) กล่าวว่า เป็นความโชคดีอย่างยิ่งของอนุชนไทยรุ่นหลังที่ยังสามารถรับรู้ถึงศิลปวิทยาการต่าง ๆ รวมถึงทั้งตำรายาสมุนไพร อันตกทอดมาแต่โบราณ เนื่องด้วย วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์) (เดิมชื่อวัดโพธาราม) ซึ่งสร้างในสมัยแผ่นดินพระเทพราชาแห่งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งสลักหักผัง และได้รับการปฏิสังขรณ์มาโดยลำดับ จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ได้ระดมช่างฝีมือและผู้มีความรู้ทุกสาขา พระบรมวงศ์สาธุวงศ์ ตลอดจนข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งฝ่ายหน้าฝ่ายในร่วมกันปฏิสังขรณ์วัดโพธิ์ โดยมีพระราชดำริให้เป็นดังเช่น ตักศิลา คือ เป็นที่รวบรวมบรรดาศิลปวิทยาการต่าง ๆ ไว้ในศิลาจารึก มหาชนทั้งหลายสามารถเข้าไปศึกษาหาความรู้ในมหาวิทยาลัยสาธณะแห่งนี้ได้ตามความสนใจและความสามารถของตน สรรพตำรายาทั้งหลายแต่โบราณได้รับการรวบรวมโดยพระบำเรอราชทนาย โดยผู้ทูลเกล้าฯถวายตำรายาต้องสาบานตนว่า ตำรายาที่ทำมาถวายนั้นได้เคยใช้ได้ผลดีและไม่ปิดบัง เพื่อพระบำเรอราชแพทย์ตรวจแล้วเห็นดี จึงทำการจารึกได้

ทางด้านเศรษฐกิจประเทศไทยได้ขายสมุนไพรเป็นสินค้าออกในรูปสมุนไพรดิบมีมูลค่าประมาณปีละ 243.5 ล้านบาท แต่ได้ซื้อสมุนไพรดิบและเครื่องเทศที่ประเทศไทยไม่มีหรือมีแต่ไม่เพียงพอใช้จากต่างประเทศปีละประมาณ 287.8 ล้านบาท ขณะเดียวกันประเทศไทยส่งยาสำเร็จรูปแผนปัจจุบันและตัวยาแสดงฤทธิ์เข้ามาผลิตยาสำเร็จรูปรวมกันประมาณปีละ 19,000 ล้านบาท ยิ่งไปกว่านั้นสมุนไพรดิบที่ส่งออกส่วนใหญ่อยู่ในมือพ่อค้านักธุรกิจซึ่งรับซื้อจากชาวบ้านที่บุกเก็บจากป่า สมุนไพรเหล่านี้เกิดเองตามธรรมชาติไม่มีการปลูกทดแทนจึงนับวันสมุนไพรซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติของไทยจะยิ่งลดน้อยและอาจสูญพันธุ์ได้ในอนาคต(กาสิโตรเยี่ยมแห่งประเทศไทย , 2528 อ้างในประมวล , 2541)

ยาที่ถูกนำมาใช้ในการแพทย์แผนปัจจุบันส่วนใหญ่มีวิวัฒนาการมาจากการแพทย์แผนโบราณของนานาประเทศทั่วโลก โดยนักวิทยาศาสตร์จะย้อนไปศึกษาวิธีการรักษาของหมอแผน

โบราณแล้วนำเอาสมุนไพรมันได้แก่ พืช สัตว์ แร่ธาตุ มาวิเคราะห์หาเหตุผลว่ามีสรรพคุณดังที่
แจ้งไว้ในตำราหรือผลการรักษาที่หายได้นั้น เนื่องจากมาจากสารเคมีตัวใดที่มีสมุนไพรดังกล่าว
เมื่อทราบแน่ชัดแล้วก็จะทำการพัฒนาสารตัวนั้นมาเป็นยาสำหรับใช้ในการรักษาในแผนปัจจุบันซึ่ง
กว่าจะได้มาเป็นยาได้นั้นต้องผ่านการวิจัยหลายขั้นตอนนี้ตั้งแต่การทดลองในคนปกติและคนป่วย
จนแน่ใจแล้วนำมาใช้อย่างแพร่หลายต่อไป

หมู่บ้านเตี้ยกลาง อ.บัว จ.น่าน เป็นหมู่บ้านที่ผู้วิจัยได้เลือกเป็นกรณีศึกษามีประชากร
ส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่าลัวะหรือเรียกสั้น ๆ ว่า ชาวลัวะ ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณอุทยานแห่งชาติ
ดอยภูคา อ.บัว จ.น่าน ซึ่งเป็นพื้นที่ ๆ ยังคงความอุดมสมบูรณ์ทางระบบนิเวศและความหลากหลาย
หลายทางชีวภาพ นอกจากนี้ยังมีพรรณพืชที่หายากเช่น ต้นชมพูภูคา เต่าร้างยักษ์ ต้นจ๊ก ฯลฯ
ซึ่งเป็นพืชพรรณที่หายากและใกล้สูญพันธุ์แต่สามารถหาได้ที่ดอยภูคาเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย
ชาวลัวะซึ่งเป็นประชากรในหมู่บ้านเตี้ยกลางมีความเป็นอยู่เรียบง่าย ดำรงชีวิตในชีวิต
ประจำวันโดยอาศัยผักพื้นบ้านเป็นอาหาร ทั้งที่ทำการเพาะปลูกและที่มืออยู่ตามธรรมชาติ ในอดีต
ยามเจ็บป่วย ชาวลัวะจะใช้พืชสมุนไพรรักษาโรคแต่เมื่อความเจริญเข้ามา สถานีอนามัยได้ก่อตั้ง
ขึ้นมา ยาและเวชภัณฑ์ของทางการแพทย์ได้เข้ามามีบทบาทในการทดแทนสมุนไพรรื่องราวการ
ใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรมีเพียงผู้สูงอายุหรือคนชราในหมู่บ้านเท่านั้นที่รู้จัก หม่อมสาวชาวลัวะ
ใหม่ที่เติบโตขึ้นมากลับคุ้นเคยกับยาแผนปัจจุบันมากกว่าสมุนไพรรักษาโรค

ดังนั้น จากการที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าไปสำรวจที่หมู่บ้านเตี้ยกลาง ดอยภูคา อ.บัว
จ.น่าน มาแล้ว พบว่าหมู่บ้านเตี้ยกลางแห่งนี้ มีสมุนไพรมากชนิดที่น่าศึกษาและคงเป็นเรื่องที่
น่าเสียดายหากพืชสมุนไพรที่มีคุณค่าเหล่านี้ ต้องสูญหายและถูกชะเลยไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงมี
ความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับความรู้และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรพื้นบ้านของชาวลัวะใน
หมู่บ้านเตี้ยกลาง เพื่อที่จะนำข้อมูลเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้กับบุคคลทั่วไป หน่วยงาน และองค์
กรต่าง ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อการศึกษามูลนิธิ บัณฑิตทางเศรษฐกิจ และสังคมของชาวลัวะหมู่บ้านเตี้ยกลาง
ดอยภูคา จังหวัดน่าน
2. เพื่อศึกษาความรู้และการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้านของชาวลัวะหมู่บ้านเตี้ย
กลาง ดอยภูคา จังหวัดน่าน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาเรื่องนี้สามารถนำข้อมูลไปใช้ในการรักษาพยาบาลและการบริการแก่ประชาชนทั่วไป ตลอดจนเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรพื้นบ้านของชาวเขาเผ่าอื่น ๆ ต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการวิจัยที่หมู่บ้านต๋ยกลาง ตำบลภูคา อำเภอบัว จังหวัดน่าน โดยใช้เวลาในการศึกษาในระหว่างเดือน สิงหาคม 2541 - มกราคม 2542 รวมระยะเวลาในการศึกษา 6 เดือน

นิยามศัพท์

- พืชสมุนไพรพื้นบ้าน หมายถึง พืชที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ซึ่งมีคุณสมบัติในทางยาสามารถนำมารักษาโรคต่าง ๆ และบำรุงร่างกายได้ โดยการนำมาใช้ประโยชน์ซึ่งอาจอยู่ในลักษณะของใบ ราก ผล ฯลฯ ซึ่งอยู่ในสภาพสดหรือแห้งก็ได้
- ความรู้ หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรนับตั้งแต่แหล่งที่ปลูกพืชและการบำรุงรักษาจากพืชสมุนไพรท้องถิ่น เช่น การป้องกันและรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น
- การใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรพื้นบ้าน หมายถึง การนำพืชสมุนไพรที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติมาทำเป็นยารักษาโรคและยาบำรุงร่างกาย โดยใช้ประโยชน์ในส่วนต่าง ๆ ของพืช เช่น ต้น แก่น ใบ หัว เหง้า ราก เปลือก ผล เมล็ด ดอก เกสร ก้าน เป็นต้น
- ชาวลัวะ หมายถึง ชาวเขาเผ่าหนึ่งที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านต๋ยกลาง ดอยภูคา จังหวัดน่าน โดยมีประเพณีประจำเผ่าซึ่งเป็นแบบอย่างเฉพาะตัว เช่น นับถือผี และนับถือศาสนาพุทธควบคู่กันไปด้วย ดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย อาหารที่ใช้บริโภค เพื่อการดำรงชีวิตเป็นอาหารที่ได้มาจากธรรมชาติทั้งสิ้น